
ENERJİ GÜVENLİĞİ VE BÖLGESEL GÜVENLİK SORUNLARI ARASINDA TÜRKİYE’NİN NÜKLEER ENERJİ PLANLARI

*Şebnem UDUM * Bilkent Üniversitesi*

Abstract

Turkey has plans to generate nuclear power in order to decrease dependency and to make up its energy gap for the future. Along with the rising trend in nuclear power, the threat of nuclear nonproliferation in the international and regional scale put the countries with nuclear power plans under scrutiny, and resulted in new proposals for nuclear technology transfer. This article sheds light on Ankara’s nuclear power plans by analyzing its threat perceptions from international and regional security issues.

Özet

Türkiye, enerji bağımlılığını azaltmak ve enerji açığını kapatmak üzere nükleer enerjiden yararlanmak istemektedir. 2000’li yıllarda tekrardan yükselişe geçen nükleer enerjiyle birlikte, uluslararası ve bölgesel güvenlikte nükleer silahların yayılması tehdidi, nükleer teknolojiden yararlanmak isteyen ülkelerin mercek altına alınmasına ve teknoloji transferinde yeni düzenlemeler önerilmesine neden olmuştur. Bu makale, Türkiye’nin nükleer enerji girişimlerine, uluslararası ve bölgesel güvenlik meselelerine karşı Ankara’nın tehdit algılamalarını inceleyerek açıklık getirmektedir.

Giriş

Enerji güvenliği, Soğuk Savaş sonrasında ve özellikle 2000’li yıllarda artarak büyüyen bir sorundur: Sanayi Devrimi’yle devletin gücü ve ener-

* Doktora Adayı., Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

ji arasında koparılmaz bir bağ oluşmuş, enerjinin ucuz, sürdürülebilir, yeterli miktarda, kesintisiz ve tahmin edilebilir bir şekilde akması öncelik haline gelmiştir. 1990'lardan sonra bu kıstasların içine çevre duyarlılığı açısından "temiz" olma şartı da eklenmiştir. Enerji güvenliğinin devletlerarası ilişkilerdeki en önemli ayağı bir enerji kaynağına ya da bu kaynağın tedarikçisine duyulan bağımlılıktır. Enerji bağımlılığı, üretimde devamlılığı, uluslararası ticarete rekabeti, diplomatik ilişkilerde devletin pazarlık gücünü ve hatta vatandaşların günlük elektrik ve ısınma ihtiyaçlarını ciddi anlamda etkileyebilmektedir.

Türkiye, kalkınmakta olan bir ülke olarak üretimde ve artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere, 1990'lardan başlamak üzere hem elektrik üretiminde, hem de ısıtmada doğal gaz kullanımına yönelmiş, ancak 2000'li yıllardan itibaren uluslararası ölçekte artan talepten dolayı doğal gaza ve tedarikçilerine bağımlı hale gelmiştir. Doğal gaz fiyatlarının uluslararası anlamda petrole benzer bir düzenleme mekanizmasının olmaması ve Rusya ve Çin gibi ülkelerin enerji güvenliği kavramını farklı yorumlamaları¹ nedeniyle hem fiyat hem de tedarik açısından sıkıntılar yaşanmaktadır. Bağımlılığı azaltmak üzere kaynak çeşitliği yaratmak, elektrik fiyatlarında istikrar sağlamak, üretimdeki girdi fiyatlarını düşürmek ve bu hedeflere ulaşırken çevreye en az zarar vermek amacıyla Ankara nükleer santral projesini tekrar raftan indirmiştir.

Türkiye'nin elektrik üretmek amacıyla nükleer santral yapma düşüncesi 1960'lara kadar gitmektedir, ancak asıl girişimler 1972 yılında Türkiye Elektrik Kurumu'ndaki Nükleer Santraller Dairesi'nin kurulmasıyla başlamıştır. Bu dönemde ve takip eden yıllarda yapılan girişimler siyasi irade eksikliği, mali yetersizlikler, uluslararası kaygılar ya da hukuki aksaklıklar nedeniyle sonuçlanmamıştır. 1986 Çernobil nükleer santral kazası halkta risk algılaması yaratmış, 1992'den başlayarak Greenpeace örgütünün Türkiye'de kampanyalar düzenlemesiyle nükleer enerji konusu siyasi alana da taşınmıştır. 2008'de gerçekleşen son nükle-

¹ Rusya, enerji güvenliğini Realist bir bakış açısıyla devletlerarası ilişkilerde bir müzakere aracı olarak kullanmaya eğilim göstermektedir. Çin ise artan enerji ihtiyaçlarını farklı ülkelerle uzun dönemli anlaşmalar yaparak sağlamakta, ancak bu da dünyadaki arz miktarını düşürmektedir. Bkz. Rusya Enerji Bakanlığı, Enerji Stratejisi, www.mpe.gov.ru; *China's Energy Conditions and Policies (Çin'in Enerji Durumu ve Politikaları)*, Information Office of the State Council of the People's Republic of China (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Dairesi), ss.11, 41, 42: <http://en.ndrc.gov.cn/policyrelease/P020071227502260511798.pdf>

er ihale (yarışma) de iptal edilmiş, ancak Enerji Bakanı yeni ihale açılacağını belirtmiştir.²

Aynı dönemde uluslararası güvenlikte öne çıkan sorunların arasında kitle imha silahlarının yayılması göze çarpmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan güç boşluğunda atıl ve kontrolsüz kalan mühimmat, işsiz kalan bilim insanları, devlet-içi/etnik çatışmalar nedeniyle kontrol edilemeyen kaçakçılık ve bilginin elektronik ortamda kolayca ve hızla erişilebilir olması, kitle imha silahlarının ve özellikle nükleer silahların yayılması için ortam hazırlamış oldu. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında bu imkân ve yeteneklerin terör örgütlerinin eline geçme ve kitle imha silahlı terör ihtimali güvenliğin ve verilecek yanıtın tanımını değiştirdi. Buna göre, ABD ve müttefikleri terör saldırılarını önlemek üzere tehdit algıladıkları ülkelere, ya da terör gruplarını barındıran/onlara destek veren ülkelere karşı önleyici vuruş yapabilecek ve gerekirse karşı tarafın nükleer silahları olmasa bile kendi yeteneklerine başvurabilecekti.³ Bu bağlamda, 1950'lerden başlayarak oluşturulan ve güçlendirilen nükleer silahların yayılmasını önleme rejimi de ciddi yara almış oldu; çünkü Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması (Nuclear Nonproliferation Treaty-NPT)'na göre, nükleer silahlara sahip olmayan devletler bu konularını nükleer silahlara sahip olan devletlerin, nükleer silahlarını tamamen imha etmeleri şartıyla kabul etmişlerdir. Ayrıca negatif güvenlik garantisi veren nükleer silaha sahip devletler, nükleer silah sahibi olmayan devletlere karşı bu silahları kullanmayacaklarını garanti etmişlerdi.

Bütün bu gelişmelerin ortasında 2003 yılında Kuzey Kore'nin NPT'den çekilmesi ve 2006'da nükleer denemede bulunması, ayrıca İran'ın Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency-IAEA)'na gerekli bildirimleri yapmadığının anlaşılması üzerine, nükleer teknolojinin barışçıl kullanımı uluslararası güvenlik gündeminin üst sıralarına tırmanmış, ve İran'ın IAEA Ek Protokol'ünü onaylamakta diretmesi nedeniyle de nükleer enerji üretmek isteyen bölge ülkeleri de "asıl amaçları" doğrultusunda mercek altına alınmaya başlamıştır.

²"Yıldız: Nükleer Santral İçin Kararlıyız," CNN Türk, 21 Kasım, 2009: <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/genel/11/21/yildiz.nukleer.santral.icin.kararliyiz/552601.0/index.html>

³ Bush Yönetimi Irak, İran ve Kuzey Kore'yi ABD karşıtı ve nükleer amaçları olan ülkeler olarak algılaması nedeniyle onları "Şer Eksenini" diye nitelendirmiş, ve karşı tarafın tehdit algılamasını körüklemiştir.

Türkiye Kuzey Kore'den başlayıp, Çin, Hindistan, Pakistan ve nihayetinde de İran'ı kapsayan "nükleer bir kuşak"tan rahatsızlığını dile getirmiştir.⁴ Ayrıca Ankara, Orta Doğu bölgesinde NPT'den çekilip nükleer silaha sahip olmuş bir komşu edinmekten kaçınmak için diplomatik yollardan her türlü girişime destek vermektedir. Aynı zamanda barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiye sahip olmanın her ülkenin hakkı olduğuna vurgu yapmaktadır.⁵ İran örneğinden hareket eden uluslararası toplum gelecekte ilk kez nükleer enerji üretecek ülkelere hassas teknolojilerin verilmemesi,⁶ yakıtın ortak bir havuzdan sağlanması⁷ gibi öneriler sunmaktadırlar. Bu da "Nükleer Rönesans"⁸ yönelimleri içinde yeni bir nükleere sahip-sahip olmayan ayrımı yaratacağından kaygılara neden olmaktadır.

Nükleer Teknolojinin İki Yüzü

Atom enerjisi (fizyon-atomun parçalanması- reaksiyonu) keşfedildikten sonraki ilk kullanım alanı askeri amaçla olmuş, silahlanma yarışının önünü almak üzere nükleer teknolojinin barış için kullanımı desteklenmiştir. Barışçıl kullanım listesi uzundur, ancak nükleer güç santralleri nükleer silahların yayılmasının önlenmesi probleminin önemli bir aşamasıdır. Fizyon reaksiyonunu sağlayan maddeler (fissile material) Uranyum-235 ve Plütonyum-239 izotoplarıdır. U-235 izotopu doğal uranyum içerisinde az miktarda (% 0.72) bulunduğu için ticari reaktörlerdeki kullanım için gerekli % 3-5 arası zenginlikte olması gerekmektedir. % 90'ın üzerinde zenginleştirilmiş uranyum ise nükleer silah yapımında gerekli maddedir. Buna göre uranyumun zenginleştirilmesinde hem barışçıl hem de askeri kullanım için kullanılan teknoloji aynıdır. Ayrıca, harcanmış yakıtın (reaktörde kullanılmış yakıt) içindeki plütonyum potansiyel bir patlayıcıdır. Doğal uranyum kullanılan reaktörlerin harcanmış yakıtında silah üretiminde kullanılacak değerde Plütonyum-239 bulunmaktadır ve kimyasal bir ayrıştırma sürecinden (reprocessing) sonra

⁴ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün Harp Akademilerindeki Konuşması, 16 Mart 2006, <[http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri / 10_1_7_Konusmalar /2006/harpakegitimogretimyiliaciliskonusmasi_160306.html](http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_7_Konusmalar/2006/harpakegitimogretimyiliaciliskonusmasi_160306.html)>

⁵ Bkz. Başbakan R.T. Erdoğan'ın açıklamaları: "Barışçıl Nükleer Teknoloji İran'ın da Hakkı," *Haber Türk*, 28 Ekim 2009, <http://www.haberturk.com / haber.asp?id= 182749&cat= 180&dt=2009/10/28>.

⁶ Mohammed el Baradei, "Nuclear Energy: The Need for a New Framework," presentation delivered in the International Conference on Nuclear Fuel Supply: Challenges and Opportunities, Berlin, Germany, 17 April, 2008. <<http://www.iaea.org /NewsCenter/Statements /2008/ebsp2008n004.html>>.

⁷ *Global Nuclear Energy Partnership Principles*, September 16, 2007, pp. 1-2.

⁸ Nükleer enerjinin fosil yakıtlara ve yenilenebilir enerji kaynaklarına oranla üretim ve çevre duyarlılığı açısından yeni dönemde uluslar arası anlamda yükselişe geçmesi.

elde edilebilmektedir. Buna göre zenginleştirme (enrichment) ve ayrıştırma süreçleri hassas teknolojilerdir. 1953'te ABD Başkanı Eisenhower'ın ünlü "Barış için Atom" konuşmasından sonra IAEA kurulmuştur. NPT üyesi nükleer silaha sahip olmayan ve nükleer teknolojiyi barışçıl amaçlarla kullanan devletler, IAEA'in güvenlik denetimlerine tabidirler.

"Nükleer Rönesans" ve Bölgesel Güvenlik Sorunları

1970'lerdeki petrol krizi nükleer enerjiye olan talebi artırmıştır ve şu anda dünyada 440'tan fazla reaktör çalışmaktadır. Nükleer santrallerde kaza riskini gündeme getiren 1979 Üç Mil Adası kazası ve özellikle de Çernobil nükleer kazasından sonra talep düşmüştür. Ancak, 2000'li yıllardan itibaren nükleer enerji, küresel iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımını azaltması itibariyle yeniden enerji seçenekleri arasında yerini almıştır. Nükleer Rönesans olarak adlandırılan bu yeni eğilimde, nükleer enerji, enerji güvenliği açısından da tercih sebebi olmuştur: Bu görüşe göre, yakıtın depolanabilmesi, ani fiyat değişiklikleri ve arzdeki kesinti sıkıntılarına da çözüm olabilecektir. Fosil yakıtlara ve bunların tedarikçilerine olan bağımlılığı, kaynak çeşitliliği yaratarak aşmaya yardımcı olacak, böylece enerjinin diplomatik bir araç olarak kullanılmasından doğan faydayı azaltacaktır.

Nükleer enerjiye talebin artmasıyla neredeyse eş zamanlı olarak uluslararası güvenlik sisteminde nükleer silahların yayılmasıyla ilgili kaygılar da artmaktadır. Kuzey Kore'den sonra İran'ın da kontrol edilmediği sürece yakın gelecekte nükleer silaha erişebileceği kaygısı egemendir. Kuzey Kore 2003 yılında NPT'den çekilmiş, 2006 yılında da nükleer deneme gerçekleştirmiştir. NPT'nin X. maddesine göre, taraf devletler, "yüksek ulusal çıkarlarının" gereklerine göre Anlaşma'dan tek taraflı olarak çekilebilirler. Uluslararası toplumun kaygısı da İran'ın oyalama taktiği izleyip, NPT'den tek taraflı olarak çekilmesi ve nükleer silah yaptığını ilan etmesidir. 2003 yılından itibaren İran'ın nükleer programı ile ilgili kaygılar, Tahran'ın şeffaflık konusunda atması beklenen adımları atmamasıyla artmıştır. İran'ın IAEA Ek Protokolü'nü onaylamaması, nükleer tesisleri hakkında zamanında bildirimde bulunmaması, ve zenginleştirilmiş uranyumun dışarıdan tedariki konusunda ince bir diplomasi yürüttükten sonra çok sayıda benzer tesis açacağına haberini duyurması özellikle ABD ve Avrupa'da derin bir güvensizlik yaratmıştır. Bundan dolayı nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanımında yayılmayı önlemeye yönelik yeni düzenlemeler tartışılmaktadır. Bunlardan bazıları, ilk kez nükleer teknoloji transferi yapacak ülkelere hassas tekno-

lojilerin verilmemesi ve reaktör yakıtının ortak bir havuzda toplanarak ihtiyacı olan ülkelere verilmesi gibi önerilerdir.

İran'ın tavrının yanı sıra, ABD'nin bazı politikaları nükleer silahların uluslararası siyaset ve güvenlikte daha fazla değer taşımaya yönelik bir algı oluşturmuştur: Uluslararası ve kitle imha silahlı terörle mücadelede nükleer silahların bir seçenek olarak ortaya konması, NPT'ye taraf olmayan ancak nükleer silaha sahip Hindistan'la nükleer teknoloji anlaşması yapılması, ve 2005 NPT Gözden Geçirme Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması, nükleer silaha sahip olmayan devletlerin uluslararası örgütlerin etkinliğine olan inancını etkilemiş ve tehdit algılamalarını artırmıştır. İran'ın bölgesindeki dengeleri etkileyebilecek bir ülke olmasından dolayı da bölge ülkelerinin nükleer enerji projeleri kuşku yaratmıştır. Bu çalışmanın kapsamı açısından sadece Türkiye üzerinde durulacaktır.

Türkiye'nin Nükleer Enerji Üretme Çabaları ve Nükleer Silahlanma Konusundaki Tehdit Algılamaları

Türkiye NPT'ye taraf nükleer silaha sahip olmayan devlet statüsündedir. Yakın gelecekteki enerji açığını kapatmak, doğal gaz⁹ ve tedarikçilerine (Rusya ve İran) bağımlılığı azaltmak üzere enerji çeşitliliği yaratmak ve çevresel etkileri nedeniyle fosil yakıtlara alternatif olarak nükleer enerji üretmek istemektedir. Ankara, aynı zamanda İran'ın nükleer programından ve sürecin yarattığı güvensizlik ortamından kaygı duymaktadır. Diğer ulusal güvenlik konularıyla da birleştiğinde Türkiye'nin nükleer silaha sahip olmayan devlet statüsünün korunması açısından bazı zorluklar getirmektedir. Bu bölümde ilk olarak Türkiye'nin nükleer enerji üretme girişimleri ele alınacak, daha sonra nükleer silahlanma konusundaki tehdit algılamaları incelenecektir.

Türkiye'nin elektrik üretmek amacıyla nükleer santral yapma düşüncesi 1960'lara kadar gitmektedir, ancak asıl girişimler 1972 yılında Türkiye Elektrik Kurumu'ndaki Nükleer Santraller Dairesi'nin kurulmasıyla başlamıştır. Bu dönemde ve takip eden on yıllarda yapılan girişimler siyasi irade eksikliği, mali yetersizlikler, uluslararası kaygılar ya da hukuki aksaklıklar nedeniyle sonuçlanamamıştır. 1982 yılında başlatılan girişim, daha sonra hükümetin ihale şartlarını değiştirmesiyle firmaların çekilmesine yol açmış ve sonuçsuz kalmıştır. 1990'ların başlarına tekrar

⁹ 2008 yılı itibarıyla doğal gazın elektrik üretimindeki payı % 48.7'dir, Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: <http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&bn=elektrik&bn=219&hn=219&nm=384&id=386>. Rusya'ya olan bağımlılık ise %60 seviyelerindedir. Bkz. Doğal Gaz Alım Anlaşmaları: <http://www.botas.gov.tr/index.asp>.

bir çalışma başlatılmış, ve Mersin-Akkuyu'da bir nükleer santral kurulması için ihale açılmıştır. Ancak, bu ihale de 2000 yılında süresiz olarak ertelenmiştir. 1986'da yaşanan Çernobil nükleer santral kazası halkta radyasyon ve kanser riski algılaması yaratmış, 1992'den başlayarak Greenpeace örgütünün Türkiye'de kampanyalar düzenlemesiyle nükleer enerji üretimi meselesi siyasi alana da taşınmıştır. Yerel çevreci örgütler ve sivil toplum kuruluşları uluslararası çevreci örgütlerin birikimlerinden yararlanmış, imza kampanyaları, gösteriler ve festivaller düzenleyerek nükleer karşıtı bir kamuoyu oluşturmaya, böylece de hükümet politikalarına etki etmeye çalışmışlardır. Çernobil'in Türkiye ve özellikle de Karadeniz Bölgesi üzerindeki psikolojik etkileri, 2002'den sonra tekrar raftan indirilen projenin olası nükleer santralin Sinop'ta kurulmasına karar verilmesiyle beraber nükleer tartışmayı alevlendirmiştir. Sinop'un lisanslama çalışmaları devam ederken, Akkuyu için 2008'de gerçekleşen son nükleer ihale (yarışma)'nin de iptal edilmesiyle bu tartışma hararetini yitirmiş, ancak Enerji Bakanı tekrar ihale açılacağını belirtmiştir.

Hükümetin nükleer enerji üretimi konusundaki gerekçeleri devlet siyasetinin genel prensipleri ile uyum içindedir: Bunlar, temelde kalkınma ve ekonomik büyüme ekseninde, ve iktisadi bağımsızlık amacıyla, üretimdeki enerji girdi fiyatlarını (hem fiyat dalgalanmalarını hem de enerjinin siyasi olarak kullanılmasını) azaltmak, sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından, çevreye duyarlı kaynaklar ve teknolojiler seçmek, ileri teknoloji olarak kabul edilen nükleer teknolojinin diğer alanlardaki teknolojilerin ilerlemesine katkıda bulunacak olması olarak sıralanabilir.

Çevrecilerin ve nükleere karşı olanların gerekçeleri daha ziyade inanç sistemleri ve/veya korkuya dayanmaktadır. Uluslararası anlamda nükleer karşıtlığı nükleer silahlara ve denemelere karşı yürütülmüş, daha sonra da çevreci örgütlere eklenerek nükleer enerji üretimine karşıtlığı da bünyesine eklemiştir. Bu inanç sistemleri, Çernobil sonrası gelişen radyasyon ve kanser korkusuyla yerel anlamda da nükleer karşıtlığı yaratmış ya da desteği artırmıştır. Çevrecilik, kalkınma gibi devletin gücüyle ilgili konulardan ziyade, çevre duyarlılığı, insan hakları gibi liberal ya da eleştirel düşünce yapısına yakındır. "Çevreyi üretim için sömüren mega projeler"e karşı, çevreye duyarlı küçük boyutta enerji üretim sistemlerini tercih etmektedirler. Buna göre nükleer enerji gibi "altından kalkılması olanaksız tehlikeler" ve geleceğe dair belirsizlikler içeren bir seçeneğin tek alternatifi yenilenebilir enerji türleri, yani güneş ve rüzgâr gibi kaynaklardır. Bu tartışma içinde her iki taraf da siyaset, medya, sivil toplum ve akademiden destek bulmaktadır.

Tartışmanın ana eksenini nükleer enerjinin gerekli olup olmadığı konusundadır. Gerekli olduğunu düşünenlerin küçük bir kısmı ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik kaygıları nedeniyle bu teknolojinin ilerde askeri uygulamalarının da kullanılması gerektiğine inanmaktadır; ancak bu düşünce Türkiye'nin NPT'ye taraf olması, NATO üyesi olması, ve ABD ve AB ile ilişkileri açısından son derece sakıncalıdır, ve genel olarak ülkeyi siyasi, iktisadi ve askeri açıdan geri dönüşü olmayan bir yola sokacağı için bu düşüncenin kurumsal anlamda geliştirilmesi olası görünmemektedir. Buna temel oluşturan güvenlik kaygıları daha önceki çalışmalarda irdelenmiştir¹⁰ ve burada da kısaca değinilecektir.

Türkiye'nin nükleer enerji planları ve ulusal güvenlik kaygılarının mevcut statüsünü değiştirip değiştirmeyeceği sorusunun yanıtı, bu statüyü ayakta tutan unsurların incelenmesiyle mümkündür. Bu unsurlar Uluslararası İlişkiler teorileriyle açıklanabilir. İlki Realizm'in konusu olan ulusal güvenliğin askeri boyutudur. Türkiye NATO üyeliği sayesinde nükleer caydırıcılıktan yararlanmış, ancak Soğuk Savaş'tan sonra yaşanan her iki Irak harekâtında da NATO savunma sistemlerinin konuşlandırılmasıyla ilgili yaşanan tartışmalar kamuoyunda İttifak'a ve ABD'ye olan güvenin azalmasına yol açmıştır. İkincisi, Liberalizmin konusu olan uluslararası örgütler ve rejimlerin savaşın uluslararası ilişkilerdeki önemini azaltmalarıdır. Buna göre, en önemli unsuru NPT olan ve Birleşmiş Milletler, IAEA, Nükleer Tedarikçiler Grubu gibi unsurları da barındıran nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimi, ülkelerin sorunlarını çözmek için savaşmak yerine bir araya gelerek oluşturdukları kurallar, normlar ve karar alma mekanizmalarıyla hareket etmelerini sağlamaktadır. Buna ek olarak, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi çabaları bir bütün halinde bu amacı ifade etmekte ve genel olarak geleneksel olmayan savaş araçlarının yayılmasını ve kullanılmasını engellemeyi amaçlamaktadırlar.

Üçüncü olarak İnşaatçılık teorisi, devletlerin bu örgütler sayesinde girdikleri etkileşimle aralarındaki güç ilişkilerini nasıl yumuşattıklarını ve ortak normlara eriştiklerini açıklar. NPT'nin temel pazarlığı, nükleer

¹⁰ Leon Fuerth, "Turkey: Nuclear Choices amongst Dangerous Neighbors", in K. M. Campbell, R.J. Einhorn and M. Reiss (eds.), *The Nuclear Tipping Point, Why States Reconsider Their Nuclear Choices*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2004, p. 167; Şebnem Udum, Turkey's Non-Nuclear-Weapon Status: A Theoretical Assessment, *ISYP Journal*, Vol. 3, No. 2, 2007, pp. 51-59; Mustafa Kibaroglu and Barış Çağlar, "Implications of a Nuclear Iran for Turkey," *Middle East Policy*, Vol. 15, No. 4, Winter 2008, pp. 59-80.

silaha sahip olmayan devlet statüsünü kabul etme karşılığında nükleer silaha sahip devletlerin bu silahlarını ortadan kaldıracaklarına dair verdikleri taahhüt, ve birinci gruptakilerin barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiye haklarının olmasıdır. Bu anlamda, nükleer silaha sahip olmamak bir güvenlik zafiyeti değil, tam tersine bir güvenlik varlığı olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu algıyla gelişen norm, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle NPT'ye taraf olan devletlerin artması ve Anlaşma'nın 1995'te süresiz olarak uzatılmasıyla pekiştirilmiştir. Yani, NPT'ye taraf olarak nükleer silaha sahip olmamak bir devleti uluslararası toplumda kabul gören ülke olarak kimliklendirmektedir ve saygınlığını artırmaktadır. Türkiye, hem nükleer hem de genel olarak kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi rejimlerine bağlı bir ülke algısı oluşturmuştur.

Ankara, "kabul gören ülke" algısını aynı zamanda AB ile ilişkilerinde de yaratmaya çalışmaktadır. Görünürde askeri güvenlikle ilişkisi olmamasına rağmen, Batı ile bütünleşme, Türkiye'nin Osmanlı'dan getirdiği modernleşme projesinin parçasıdır ve devletin devamını sağlamak üzere Batı medeniyetlerinin askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal seviyesine yetişmeyi amaçlar. Bu anlamda AB projesi, Türkiye'nin yalnızca bu amaçların değil, coğrafi konumunun yarattığı belirsizliği aşmak üzere bir "kimlik" arayışının da sonucudur. Bu kimlik arayışı AB projesini alternatifsiz hale getirmektedir, çünkü ulusal kimlik inşasında kullanılan söylem Avrupa/Batı'yı gelişmiş ve erişilmesi gereken varış noktası, Doğu'yu ise az gelişmiş ve "geçmişe ait" olarak farz etmektedir. Bunun da ötesinde, Batı'ya uyum sağlayamamış bir Türkiye'nin uluslararası siyaset ve ekonomi açısından da dezavantajlı konuma düşeceği düşünülmektedir.

Son olarak ulusal düzlemde bu statüye karşı bir kamuoyu oluşmuş ya da hükümetlerin siyasi yapısı nükleer silahlanma kararını aldırarak kadar aşırı milliyetçi, dinci ya da Batı karşıtı olmamıştır.

Bu analize göre ortaya çıkan yeni tehditler ve durumlar Türkiye'nin güvenlik politikasını nasıl etkilemiştir ve mevcut statüyü değiştirmeye yetmekte midir?

İlk olarak savunma ve güvenlik alanında NATO ve ABD ile ilişkiler söz konusu olduğunda 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin değişen tehdit algılamaları ve bunlara verdiği karşılıklar Ankara-Washington hatında güvensizlik ve şüphe yaratmıştır. 1 Mart tezkeresi öncesi ABD Türkiye'den istediği desteğin verileceği kanısına vardıldıktan sonra tezkerenin Meclis'ten geçmemesi Amerikan tarafında derin bir hayal kırıklığı yaratmış, 4 Temmuz 2003'te Irak'ın kuzeyinde Türk Özel Kuvvetleri'nin Amerikan askerleri tarafından başlarına çuval geçirilerek gözaltına alınması da

Türk siyaseti ve kamuoyunda ABD'nin müttefikliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Ayrıca ABD'nin Irak'ın kuzeyindeki PKK varlığı konusunda beklenen adımları atmaması da bu şüpheleri derinleştirmiş, Türkiye'nin milli güvenliğini etkileyen konularda ABD'ye ne kadar güvenilebileceğini tartışmaya açmıştır. 2003 Irak Harekâtı esnasında NATO'nun dördüncü maddesine atıfta bulunularak istenen savunma sistemleri de NATO bünyesinde tartışmalara neden olmuş, kamuoyunda NATO'nun da Türkiye'nin güvenliğine katkısı sorgulanmaya başlamıştır.

İkinci husus, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin sağlamlığı ve "nükleer pazarlık"ın ne ölçüde gerçekleştiğidir. 11 Eylül sonrası değişen ABD güvenlik siyaseti bu rejimi ayakta tutan unsurlara olumsuz etki yapmıştır: Buna göre, ABD ve müttefikleri terör saldırılarını önlemek üzere tehdit algıladıkları ülkelere, ya da terör gruplarını barındıran/destek veren ülkelere karşı önleyici vuruş yapabilecek ve gerekirse karşı tarafın nükleer silahları olmasa bile kendi yeteneklerine başvurabilecektir. Bu bağlamda, nükleer silahların yayılmasını önleme rejimi de ciddi yara almıştır; çünkü NPT'ye göre, nükleer silahlara sahip olmayan devletler bu konularını nükleer silahlara sahip olan devletlerin, nükleer silahlarını tamamen imha etmeleri şartıyla kabul etmişlerdir. Ayrıca negatif güvenlik garantisi veren nükleer silaha sahip devletler, nükleer silah sahibi olmayan devletlere karşı bu silahları kullanmayacaklarını garanti etmişlerdi. Bunun yanında Bush Yönetimi'nin Irak, İran ve Kuzey Kore'yi "Şer Eksenini" olarak nitelmesi bu ülkelerin tehdit algılamasını körüklemiştir. Kuzey Kore'nin NPT'den çekilmesi ve İran'ın da aynı yolu izleyebileceği algısı, nükleer silaha sahip olmayan devletlerin güvenlik riskleri ve yayılma tehdidi altında etkinliğini yitirmiş bir Anlaşma'yla eli kolu bağlı kalmayı sorgulamalarına yol açabilir.

Üçüncü olarak, bu algılamaların bir uzantısı da uluslararası normların erime tehlikesidir. Uluslararası toplum, Kuzey Kore'ye karşı çok etkili bir tepki verememiştir. Aynı zamanda ABD-Hindistan nükleer anlaşması da çifte standart bir uygulama olarak önlerinde durmaktadır. Eğer İran da NPT'den çekilip nükleer silah elde eder ve uluslararası toplum bu varlığa razı olursa, nükleer silaha sahip olmamanın saygınlığı ve güvenliğe katkısı yok olacak, diğer ülkeler de "uluslararası toplumun makbul üyesi" sıfatlarını kolaylıkla terk edebileceklerdir.

Bu çerçevede şunu belirtmek gerekir ki ulusal güvenliğe karşı olan tehditlere verilecek karşılık simetrik olmak zorunda değildir. Ayrıca Türkiye'nin statüsünü ayakta tutan unsurlardaki soru işaretleri, karar vericileri otomatik olarak silahlanma kararı almaya zorlayacak değildir,

çünkü bu bir siyasi karardır ve maliyet-yarar tartısından geçmektedir. Ankara'yı kısıtlayan en önemli etmenler ABD ile olan stratejik ilişkiler ve AB üyelik sürecidir. Türkiye'nin AB'ye üyelik perspektifi ülkeyi Avrupa ekseninde tutmakta, yani güvenlik algılamasını askeri yöntemlere ağırlık veren Realist düzlemde işbirliğine ağırlık veren Liberal düzlemde tanımlamaktadır. Buna göre güvenlik meselelerinin çözümünde diyalog ve diplomasi ağırlık kazanmakta, askeri seçenekler alt sıralarda yer almaktadır. Benzer şekilde, ABD'nin Türkiye ile olan ilişkileri de güvenlik tanımını etkileyecektir: Washington'ın Ankara'yla temel güvenlik meselelerinde yaptığı işbirliğinin derecesi, onun "müttefik" ya da "düşman" olarak algılanmasını belirlemiştir. Özellikle Bush Yönetimi döneminde devletin temeli olan "vatanın ve milletin birlik ve bütünlüğü" prensibi ABD tarafından yeterince anlaşılmuş görünmemektedir. Bu da Amerikan çıkarlarının Türkiye'nin beka sorunundan daha üstün tutulduğu algısını yaratmıştı. Başkan Obama'nın 2009 Nisan'ında Türkiye'yi ziyareti sonrasında ilişkiler tekrar düzleşmiştir.

Bu ilişkilerin Ankara'nın taahhütlerine aykırı davranması sonucu zarar görmesi devletin devamı açısından gerekli olan askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerin onulmaz yaralar almasına neden olacaktır. Bu sebeple Türkiye'nin elektrik üretimi açısından kurmak istediği nükleer güç santrallerinin teknolojik bakımdan Ankara'ya bir "nükleer seçenek" sunması tezi pek çok kritik aşama atılarak varılmış sığ bir sonuç olarak kalmaktadır.

Mevcut Durum ve Öngörüler

Hükümet, 5710 sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun çerçevesinde, Akkuyu'da bir nükleer santral kurulması için bir yarışma açmış, bu yarışma Rus-Türk şirketler birliğinin (Atomstroyexport-Inter Rao-Park Teknik) verdiği teklifle sonuçlanmış, ancak 2009 yılında Danıştay kararıyla ihale/yarışma iptal edilmiştir. Verilen teklifin tek bir konsorsiyumdan gelmesi fiyat rekabetini ortadan kaldırmış, ve teklif beklenen fiyatın çok üzerinde gelmiştir. Ayrıca enerji stratejisi ve nükleer enerji üretiminin amacı doğal gaz ve bunların tedarikçilerine olan bağımlılığı azaltmak iken, nükleerde de Rusya'ya bağımlı olmak siyasetin amaç ve sonuçları arasında çelişkiye neden olmuştur.

Enerji Bakanı Taner Yıldız, nükleer enerji planlarının ortadan kalkmadığını, yeni ihaleler açılacağını belirtmiştir. Ancak Türkiye'nin geçmişteki girişimleri ve son durum göz önüne alındığında daha sonraki ihalelerde inandırıcılık problemi yaşanması olasıdır. Nükleer enerji üretmek

isteyen bir devlet bu projeyi AB projesine benzer bir şekilde devlet projesi haline getirmelidir: Bir model belirlenmesi, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) ve ilgili bakanlıkların yanısıra, enerji firmaları, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinin sürece dahil edilmesi, yasal altyapının sağlam bir şekilde oluşturulması ve santrallerin yapılacağı bölgeler başta olmak üzere halkın doğru bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda da Türkiye, İran'ın nükleer programının askeri bir tehdit oluşturmasının önüne geçmek için müzakerelerde her türlü diplomatik desteği vermek istemektedir. Bu isteğin karşılığı Başbakan Erdoğan'ın Aralık 2009'daki ABD ziyaretinde Başkan Obama tarafından da Türk tarafına iletilmiştir.¹¹ Ankara, Tahran'ın barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiye yararlanma hakkını teslim ederken, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gerektiğini de söylemektedir. Başbakan Erdoğan bir adım daha ileri giderek bölgedeki nükleer silahların tamamen arındırılması gerektiğine vurgu yapmıştır.¹²

Ankara'nın mevcut nükleer silaha sahip olmayan devlet durumunu ayakta tutan etmenlerde soru işaretleri olsa da AB ve ABD ile ilişkiler Türkiye'nin bu durumunu sürdürmesini ve Ankara'nın işbirliğine dayalı güvenliği, çatışmaya dayalı güvenliğe tercih etmesini sağlayacak en önemli etmenlerdir. Terörle mücadelede ve diğer ulusal güvenlik konularında ABD'nin yapacağı işbirliği Türkiye'nin güvenliğini sağlamak için ittifaklara mı yoksa kendi gücüne mi dayanması gerektiği sorusuna yanıt verecektir. Batı'ya karşı toplumsal anlamda oluşacak karşıtlık uç fikirleri besleyerek siyaseti keskinleştirebilir. Aşırı milliyetçi ya da dinci bir hükümet ya da askeri yönetim ihtimali görülmesi de, AB ve ABD'ye olan inancın yitirilmesi, Türkiye'yi güvenlik anlamında kendine yeten bir ülke yapma çağrılarına yol açabilir.

¹¹ Remarks by President Obama and Prime Minister Erdogan of Turkey after meeting, December 7, 2009.

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-prime-minister-erdogan-turkey-after-meeting>

¹²"Erdoğan ABD'de Basın Toplantısı Düzenledi," *Radikal*, 7 Aralık 2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=968057&Date=05.12.2009&CategoryID=81>